

Konu: **Kadim Diller ve Yazılar**

Yazı: **67**

Ön-Türk Kozmogonisi

Doç. Dr. Haluk BERKMEN

Kozmogoni sözü Yunanca **Kozmos** (düzen) ve **Gnosis** (sezgi ile elde edilen bilgi) sözlerinden oluşmuş, evrenin ve evrende görülen düzenin sezgisel oluşumunu belirtir. Kozmogoni bilimsel olmaktan çok, mitoslardan, inançlardan ve sezgisel yorumlardan oluşmuştur. Kadim dönemde evrenin oluşumu hakkında hemen her kültürün kendine göre bir açıklaması olmuştur. Hemen hemen tüm yorumlar "görünen evrenin mutlaka bir veya birkaç tanrı tarafından yaratılmış olması gerekir" görüşünü içerir.

Kadim kültürlerin çoğu Panteist idi. Yani, çok tanrılı bir dini inançları vardı. Doğada gördükleri pek çok oluşuma hâkim olan tanrılar bulunduğu inaniyorlardı. Fakat tüm bu tanrıların bir lideri, bir tanrıların tanrısı olduğuna da inaniyorlardı. Bu hiyerarşik yapıya Panteon denir.

Asya toplumlarında, Mezopotamya'da ve kadim Mısır'da, Anadolu'da, Etrüsk toplumunda, Amerika yerli halklarında ve özellikle Maya ile Aztek kültüründe hep bu hiyerarşik yapıyı görüyoruz. Asya kadim Türk kültüründe de benzer bir yapı vardır. En tepede **Tengri** (Tanrı) ve **Ülgen** ile **Erlık** adında iki oğlu bulunur. Dünyanın oluşumunu sağlayan da Ülgen'dir. Türk kozmogonisi Altay destanında şu şekilde anlatılıyor:

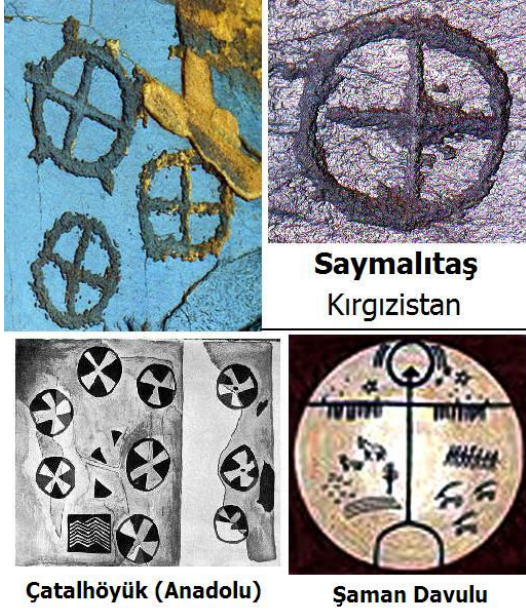
Yer gök hiç bir şey yokken sadece sonsuza yayılan su vardı. Tanrı Ülgen bu uçsuz bucaksız suların üzerinde durmadan uçuyordu. Su içinde yaşayan Ak Ana su yüzünde göründü ve Tanrı Ülgen'e şöyle dedi: "Yaratmak istiyorsan Ülgen, Yaratıcı olarak şu kutsal sözü öğren ve de ki 'bolsun kıl' (yaptım oldu). Sadece bunu söyle. Hele yaratır iken, yaptım olmadı deme". Ak Ana bunları söyledi ve kaybıldı. Ülgen bu sözler üzerine suya dalıp suyun dibinden toprak çıkardı ve kara parçalarını oluşturdu. Günlerden bir gün Tanrı Ülgen denizde yüzen bir toprak parçacığı üzerinde bir parça kil gördü. "İnsanoğlu bolsun kıl" dedi ve toprak üstündeki kil birden insan oldu. Bu ilk insan da Oğuz adında insanların ilk atasıdır.

Bu mitosta önemli olan insanlara aşılacak istenen özgüvendir. Bir toplumun başarılı olabilmesi en başta kendine güvenmesine bağlıdır. Kadim dönemden kalma "**Bolsun Kıl**" sözünü İslam inancında Allah'ın "**ol**" emrinde veya "**Emr-i Kün-feyekün**" sözünde buluyoruz.

İlk insan farklı destanlarda farklı isimlerle anılır. Yakut inancında ilk insan "**Er Sogotoh Elley**" ve Altay inancında "**Erlık**" adıyla bilinir (1). Tüm Kozmogoni modellerinde **Tanrı-Evren-İnsan** üçlüsü bulunur; **Kozmoloji** sözü ise farklı bir kavramdır ve sadece evren bilimini içerir, insan ve tanrı konularına değinmez. Kozmogoninin üçlü yapısını Ön-Türklerin

hem dillerinde hem de kayalara çizdikleri resim ve şekillerde bulmak mümkündür. Zira Ön-Türkçe kök sözcüklerden türeyen bitişken bir dildir (Bkz. **65** sayılı **Türkçenin Estetiği** başlıklı yazı).

Günümüzde "O" sesiyle belirttiğimiz üçüncü tekil şahıs zamirinin eski kadim dildeki şekli "**Oğ**" idi. Oğ kök sözcüğü "yüksekte olan veya yükselen" anlamlarını içeriyordu. Bu sözcükten, Oğlan (yüksele, büyü), Oğlak (yüksek dağların yaban keçisi), Oğuz (yüksek Tengri'ye ait insan) sözcükleri türemiştir. Oğ kök sözcüğü genizden telaffuz edildiğinden **Okh** şeklinde de yazılabilir. Zamanla bu sözcük yönetici kişinin silahı olan 'ok' sözüne dönüşmüştür. Dünyanın ve insanların yaratıcısı olan Okh daire içinde dört yönü gösteren bir haç şeklinde belirtilmiştir (Bkz. İngilizce, Ancient Scripts başlığındaki **12** sayılı **The Anatolian Expansion** başlıklı yazı). Şekildeki daire evreni (dünyayı) ve dört kollu artı işareti de dört yöne hâkim olan tanrı kavramlarını simgelerler. Asya kökenli **tengri** damgasının çeşitli kültürlere geçmiş olduğu sabittir (2). Alttaki şaman davulunda ok işareti açıkça görülüyor. Sağdaki şekillerde görülen **tengri** damgasındaki daire zamanla O harfine ve artı işaret T harfine dönüşmüştür.

TENGRİ damgası	ORHON T ₁	Finike TETH
Eski Yunan THETA	THETA, TAU	Finike T harfi
GİRİT Lineer-A	Etrüsk TH	LATİN T harfi

Yönetici ilk insan kabul edilen Oğuz adı **Oğuz Kağan Destanında** ele alınır. Bu konuyu incelemiş olan Fuzuli Bayat (1), kitabının 120ci sayfasında şu sonuçlara ulaşır:

Oğuz adı, Türk dünya modelinin antropogonik kavranma şekli olup makro kozmosun ve mikro kozmosun hemen hemen bütün katmanlarını modelleştirir. Bu bağlamda dilcilerin teklif ettikleri etimolojilerin her biri bu kozmik modelin bir katmanını oluşturur. Bütün söylenenleri bir çizelgeye dönüştürecek olursak şöyle bir şema ortaya çıkar: İnanç (Öküz) → Bilgelik (Oge) → İnsan (Oğuz) → Kavim (Ok) → Zaman (Og) → Mekân (Oğuz eli).

Kaynaklar:

- (1) **Oğuz Destan Dünyası**, Fuzuli Bayat, sayfa 57, Ötüken Yayınları, 2006, İstanbul.
- (2) **Türk Kozmolojisine Giriş**, Emel Esin, sayfa 31, Kabalcı Yayınevi, 2001, İstanbul.